

ROMÂNII DE LA EST DE BUG: ELEMENTE DE DISTORSIUNE ȘI DE INTRUZIUNE ÎN TEXTUL FOLCLORIC

IULIA MĂRGĂRIT

1. Prezenta comunicare urmărește, ca semnificație și cauzalitate, modificările din textele folclorice incluse în volumele *Românii de la Est de Bug*, I–II, de Anton Golopenția [= *Bug*], editate cu introducere, note și comentarii de prof. dr. Sanda Golopenția, București, Univers Enciclopedic. Culese de o echipă complexă sub conducerea lui Anton Golopenția, în perioada 1941–1944, din comunitățile românești situate în Ucraina, textele, împreună cu restul materialelor privitoare la cercetările de pe teritoriul sovietic și la urmările acestor cercetări, au fost publicate abia în anul 2006.

2. Materialul lingvistic colectat compune un corpus de creații folclorice la a cărui parcurgere cititorul întâlnește o serie de inadvertențe, reperabile prin raportare chiar la același text sau la creații similare. Identificarea acestora la minoritarii români, izolați definitiv de țară și relativ de celelalte comunități din stepele ucrainene, **reflectă o stare de fapt având anumite semnificații**. Cu alte cuvinte, coruperea unor secvențe în raport cu structurile primare reprezintă o situație diagnostică pentru folclorul cules, unde, alături de modificările unor termeni, apar substituții cu împrumuturi rusești sau ucrainene. Cele două procese le-am definit diferit, **distorsiune**, în primul caz, și **intruziune**, în cel de-al doilea, ambele afectând structura originală a textelor.

2.1. Prin **distorsiune**, în situația de față, am înțeles toate devierile de la structura lexicală primară, constând din înlocuirea unui sunet sau a mai multor sunete, dintr-un cuvânt sau din mai multe cuvinte, în mod involuntar, prin uitare sau necunoaștere, sau, dimpotrivă, voluntar, atunci când s-a avut în vedere refacerea termenului pierdut, în condițiile conștientizării intervenției. Inventarul cazurilor de inadvertență relevă faptul că între informator și cititor, prin forța lucrurilor, se interpune culegătorul. „Aportul” acestuia, pe lângă culegerea prețioasă a textelor, în condiții speciale de război și în absența aparatului performante, se amplifică prin realitatea dialectală, hotărâtoare în neperceperea unor termeni regionali (ori în rostire regională), la culegere, sau a unor semne din structura acestora, neclar notate, necesitând interpretare. Din acest motiv, în categoria distorsiunii, am distins două subcategorii, în funcție de proveniența faptelor: unele aparținând **culegătorului** și altele, **informatorului**.

FD, XXIX, București, 2010, p. 20–29

2.1.1. Contribuția culegătorului la „declanșarea” distorsiunii devine evidentă în reproducerea grafică. Erorile strecurate le depistăm chiar cu sprijinul textului, care, fiind în versuri, relevă încălcarea rimei, determinată, în esență, de confuzia semnelor la relectura unui text deloc familiar și cu multiple dificultăți de receptare:

[e] în loc de [c]: *Doisprezece juncănași / La plugușor că i-o-njugat! / Juneii ca juneii, / Groși ca butucii, / Da nanți ca leii, / Da voinici ca zmeii!* (Bulgarka, 44)¹. Deteriorarea rimei prin confuzia [c] / [e], *junei*, în loc de *junci*, perturbă eufonia textului, producând cititorului dorința de refacere a acestuia, așa cum prefigurează primul vers (cf. dim. *juncănași*, sub aspectul bazei) și analiza derivatului corupt, sub același aspect, respectiv, *june*, calificativ atribuit exclusiv omului. O situație asemănătoare, dar în ordine inversă, se creează prin implicarea [c] în loc de [e]: *Un fiel de-a Nicu, / Frățior de-a vostru* (Novogrigorievka, 55). Secvența marcată grafic, mai mult sau mai puțin acceptabilă semantic, prin corelare cu fragmente din același text, se dovedește improprie: *N-ați văzut voi? / Un fiel de-a meu?* Este evident că notarea formei pronominale a permis descifrarea ([ni] pentru [m], [c] pentru [e]), completată prin adoptarea majusculei la conversiunea în nume propriu.

Tot un viciu de interpretare, [m] confundat cu [n], întâlnim și în exemplul următor: *Buhule, mâlosule, / Săcă-ți-ar izvoarele, / Să-mi petrec chișoarele / Să-mi văd surâoarele / Șe mai fac sârneanele* (Tatarov, 247). Adjectivul corupt îl recunoaștem fără dificultăți, în plus, dispunem și de posibilitatea comparării cu o versiune din Belousovka, 249: *Buhule, mâlosule [...] / Să-mi văd surioarele, / Șe mai fac sârmanele;*

[n] pentru [u]: *Dragu mami Ilieș / Nu te duși? / Nu te gătești? / „- Mă gătesc în pohod, / În pohodu tineresc”* (Soldatska, 245). După cum se poate observa, caracterul interogativ al secvențelor favorizează confuzia adverb relativ abreviat *un'* / negație: *nu*, interogația fiind compatibilă cu ambele cazuri: *Un' te duși? Nu te duși?* Totuși, partea de răspuns, prin precizarea destinației, se corelează, mai degrabă cu adverbul *unde*, în var. *un'*. Recunoașterea și refacerea acesteia duce la normalizarea textului: *Dragu mami, Ilieș / Un' te duși? / Un' te gătești? / Mă gătesc în ...* Situație similară în *Căluceanu lui / Șenșoara lui* (Bulgarka, 50), confuzia semnelor grafice fiind confirmată în corpusul de texte, dacă mai era nevoie: *Căluceanu lui ... / Șeușoara lui* (idem, 164);

[v] în loc de [u]: *Noi v-am mai vrea, / Dar ne temem c-om însăra* (Novogrigorievka, 47). Interpretarea personală a sunetelor, facilitată de aspectul lor grafic asemănător, se poate constata prin corelare cu altă colindă din aceeași localitate: *Noi v-am mai ura, / Dar ne temem c-om însăra* (p. 49);

[p] în loc de [f]: *Cere murgu dus în grajd / De-nprelat [sic!] și de-nșelat* (Bulgarka, 51), constituie o descifrare explicabilă prin asemănarea semnelor, după

¹ Dat fiind faptul că textele figurează într-o singură sursă, *Bug*, II, limităm trimiterile la indicarea localității și a paginii.

cum probează secvența corespunzătoare dintr-un text cules tot din Bulgarka: *Un cal negru ca corbu, / Ni l-o-nșelat / Și l-o-nfrelat* (p. 44).

Cazurile de mai sus au la bază, exclusiv, erori de semne grafice, favorizate de asemănarea dintre formele lor.

2.1.2. Sunt situații când neidentificarea semnului real se datorează atât notației interpretabile, cât și contextului, al cărui semantism, aparent, admite modificarea: *O purcea bălaia / Pe cale, pe cărare, / Grasă și frumoasă, / O-ntâlnit-o strigoaicele, / Sângele i-o băut [...]* / *A-nceput a suge, / Nu cu hlasu ei* (Bulgarka, 58). Asocierea nume / adj. din primul vers, posibilă cromatic, totuși, nu reflectă realitatea. Calificativul s-a impus și a devenit cunoscut ca nume de vacă și prin mijlocirea zicalei: *a-nțărcat Bălaia*. În sens propriu, expresia avertizează asupra încheierii unei perioade de belșug și instalarea alteia de austeritate prin încetarea lactației (cf. Ghibănescu 1906, 159). Expresia și textul oferă argumente suficiente pentru a respinge propunerea *o purcea bălaia*, iar, dacă operăm modificările necesare, descoperim adevărata identitate a purtătoarei de nume. În afară de rectificarea *purcea / purces* și penultimul vers, cu verbul denaturat prin substituția „s” în loc de „r”, după corectarea necesară, se normalizează, căci *bălaia rage cu glasu* și nu *suge*. De altfel, în corpusul de texte figurează varianta necoruptă a descântecului: *O purces Bălaia / Pe cale pe cărare [...]* / *O-ntâlnit-o strigoaicele / Sângele i-o băut [...]* / *O-nceput a rage / Nu cu hlasu ei* (Rakova, 168).

2.1.3. La transpunerea grafică, culegătorul interpretează „gramatical” sau „lexical” unele secvențe, drept urmare, diminutivul apare echivalat cu o formă verbală: *Mai în deal, mai în deal / Negru-i ciobănaș / Îmi dă oi la vale, / În adăpătoare* (Perisadovka, 176). Identitatea reală a diminutivului se confirmă în același text: *Negru-i ciobănaș / El din gură o grăit*, deoarece prezența pronumelui atestă relația cu numele anterior (v. definiția și etimologia pentru categoria „pronume”): *negru / el*.

Caz invers: forma verbală se echivalează cu un nume: *Întreabă și întreabă / Sfinți pe Dumnezeu, / Din ce s-o faptu-i mirui* (Bulgarka, 53). Versul ultim demonstrează neperceperea sunetului terminal al participiului din structura perfectului compus: *s-o făptuit*, poate chiar nerostit, dar existent, iar *miru-i* reflectă transpunerea grafică a unui împrumut din limba rusă neînțeleș: *mirul* „lumea” < rus. *мир*, scrierea cu cratimă fiind opțiunea culegătorului prin confuzia [i] / [l] la descifrare.

2.1.4. În ultimele versuri citate apare o particularitate specifică graiurilor românești din ariile insulare cercetate. Este vorba de adjoncțiunea pronumelui reflexiv *și* la sfârșitul cuvintelor, verbe sau substantive (Neagoe 2000, 245–254), o astfel de relictă întâlnindu-se încă în vorbirea populară: *care și < careși: Pune lucrurile care și la locul lor* (Ciașanu, Gl., s.v. *care*). Așadar, *întreabă și întreabă* reproduce structura primordială *întreabăși / întreabă*. Fenomenul este mult mai pertinent când adjoncțiunea vizează determinantul unui nume propriu, căci scrierea prin descompunere afectează inteligibilitatea textului: *A voinicu și Serioja / În*

grajd de piatră o întrat (Perisadovka, 175). Secvența se dezambiguizează prin reluarea pronominală a structurii: *Dar voinicu și Seriaja / El din gură o grăit*, deoarece cuplul *voinicu și Serioja* [?] = *el*. Aceeași situație: *Dar voinicu și Neculai* [?] / *S-o spălat*, / *S-o mânecat* [...] / *Pe murgu s-o aruncat*, / *Mi-o purces la vânat* [...] / *Și-napoi s-o renturnat!* / *Dar voinicu și Neculai*, / *El să-mi cie sănătos* (*idem*, 176). Cazuri identice, pentru adjoncțiunea pronumelui, de reproducere prin cratimă, se întâlnesc frecvent: *Ele* [= iepele] *treiera*, / *Cu cochitele tropăia*, / *Din nări strănuta* [...] / *Din urechi-și tremura* (Bulgarka, 46); *Șăde-și masa / Mult întinsă* (Lozovata, 197). Semnalăm și o notație diferită, adoptată prin posibilitatea de asimilare a pronumelui la sufix: *Ei să șiibă sănătoși*, / *Cu frații și cu părinții / Și cu noi cu toți de-a rândus* (Novogrigorievka, 54).

2.1.5. Falsele aglutinări sau tăieturi se explică prin neidentificarea unităților lexicale (datorită rostirii dialectale, dar și notației), creându-se alți termeni în locul celor comunicați: *Că noi mana om întoarce / Și laptele cel bun / Așa ca mierea* (Moldovanka, 190). Ultimul vers, prin falsul adverb, cu var. *ași* (v. DA s.v. *așa*) reproduce, verbul *a fi*, în fonetică dialectală, prin fuziunea componentelor = **a și ca mierea**. Refăcut prin hipercorectitudine, el apare în continuarea textului: *Țățele or ci* [și = fi] *ca brazele / Da ugeru a ci ca donița*.

Interjecția *ian*, specifică graiurilor moldovenești (*Ian scoală, Ileană, / Ian scoală, dragă!* *ibidem*, 192) este interpretată ca un compus (nu fără temei!): *Da în patu-mi cine doarme? / Ia-ni domnu, domnii istor curți?* (Novogrigorievka, 55); *Hei, ia 'n stați, frați / Și ascultați!* (Bulgarka, 161) sau prin echivalare: *Cel perit pricopsit, / Îmi ieși că te strigă surorile* (Moldovanka, 186).

Către aglutinare este atrasă relația determinat / determinant, cu siguranță datorită aceluiași cauze: rostirea dialectală, plus confuzia semnelor grafice: *Urșii cu văiadăuși, / Văi adânci cu izvoare reci* (Rakova, 29). Compusul „rebusistic” ascunde secvența *văi adânci*, așa cum atestă versul al doilea. În efortul de a da înțeles secvenței, într-un context diferit, transcriptorul oferă o altă interpretare prin descompunerea și recompunerea acesteia: ... *du-te / Unde nu-ngenunchează rândunica, / Unde nu calcă lebăda / La via dâncii, / La ape dulci* (Novoignatievka, 236). În varianta primară, sintagma figurează într-o altă conăcârie culeasă din aceeași localitate: *Multă oaste-o adunat, / S-o adunat codrii cu urșii, / Urșii cu văi adânci, / Văi adânci cu izvoare reci* (p. 160).

Uneori transcriptorul intervine printr-o versiune grafică personală asupra unui termen deja denaturat prin atracție analogică în context, în condițiile ieșirii din uz a acestuia. De pildă, adj. *însăneți* apare reprodus prin analiza prepoziție + nume: *Și noi doi voinici am sosit, / Voinici îndrăzneți, Cu caii în săneți* (Rakova, 161) sau *Și noi doi voiniși am sosit, / Cu caii în săneți / Voinici îndrăzneți* (Rakova, 29). Construcția prepozițională, prin numele antrenat, *săneți*, pl. de la *săneață* „flintă”, cu siguranță o modificare a structurii primitive, a devenit absurdă. Corelarea cu texte similare din alte colecții ne aduce confirmarea: *Pe iști doi* [voinici] / *Din cai săneți / Din gură îndrăzneți* (Suceava, Sevastos, Nunta, 121). *Doi voinici, / Pe doi*

cai murgi, / *Din cai **sumeți***, / *Din gură îndrăzneți* (Putna, *ibid.*, 104). Cele două var. învechite, *săneți*, atestată, și *sumeți*, pentru *semeți* (v. DLR s.v. *semeț* „trufaș, mândru”), fiind uitate, au fost refăcute analogic după *îndrăzneț*. Separarea grafică în unități distincte reflectă opțiunea transcriptorului.

2.2. Dacă faptele enumerate se explică prin preluarea defectuoasă de la sursă, respectiv prin confuzia sunetelor sau semnelor, după notare, ori prin nerecunoașterea unor termeni, există o altă categorie reprezentând modificări, prin procedee diverse, datorate, așa cum am mai spus, **vorbitorilor** în condițiile de diminuare a cunoașterii limbii materne.

2.2.1. Cuvântul uitat apare înlocuit printr-un substitut dintr-un domeniu de referință apropiat, de aceea nu concordă contextual: *Pe bun cal că s-o aruncat*, / *Din **ghiși** o sunat*, / *Multă oaste-o adunat!* (Rakova, 49); *Pe bun cal că s-o aruncat* / *Din **ghiși** o sunat* (idem, 160). Obiectul și animalul sunt compatibile, dar acțiunea la care servește primul trădează intervenția în textul original: cf. *Din **corn** o sunat* / *Multă oaste a adunat* / *Sute **nensepute*** / *Și mii nenumărate* (Alexandrovka, 28). Cât privește determinantul primordial, adecvat determinatului din structura *sute nensepute* îl întâlnim într-o altă conăcărie: *Multă oaste-a adunat [...]* *Sute **neștiute*** / *Mii nenumărate!* (Bulgarska, 57). Povestitorul, în fond, a apelat la vocabularul specializat al creațiilor folclorice, *neînceptut* întâlnindu-se frecvent asociat cu *apă* în descântece.

2.2.2. Recuperarea ori păstrarea cuvântului pierdut sau necunoscut se face cu sprijinul paronimiei. La identificare, în urma „recondiționării”, ne ajută decisiv contextul, ca în cazul *fărină* / *fărimă*: *O măcinat bădița* / *Trei **tărățe** și-o **fărimă*** (Bulgarka, 47). Originalul, de altfel, ușor de reperat, îl regăsim în diverse variante, în colindele, cu același motiv, din corpusul de texte: *O măcinat badea*, / *Trei **tărățe** și-o **fărină*** (Gruzkoe, 182). *Ni-o măcinat* / *Trei **făini** și-o **tărăță*** (Novogrigorievka, 48). Modificarea *fărină* > *fărimă* se explică prin concursul a două categorii de factori, pseudointerpretarea semnelor grafice „m” / „n”, la descifrare, sau / și paronimia *fărină* / *fărâmă*. Existența celei de a doua posibilități explicative deschide perspectiva amplificării unei obișnuite erori grafice. Tot uitarea a determinat refacerea compusului *grajd de piatră* prin paronimie: *Acasă o alergat* / *Și-n **gazdă de piatră** o intrat* / *Și pe murgu o dezlegat* (Bulgarska, 51).

2.2.3. Termenul uitat (sau necunoscut) este refăcut prin etimologie populară: *Maica lui Vasăle* / *C-un colac de grâu*, / *Cu plosca de gin* / *Din colac părțește* / *Din pahar **lemneste*** / *Da din gură grăiește* (Bulgarska, 165). Verbul *lemni*, suspect în context, prin corelare cu alte producții ale genului, se legitimează: *Nainte ieșitu-ne-a*, / *Cu clondirul de-a stângu*, / *Cu paharu de-a dreapta*, / *Din pahar **numește-ne***, / *Din gură grăiește-ne* (Teodorescu, P.P., 17). Verbele *numi-lemni* au în comun semantismul: „a ura, a meni” (v. DLR s.v. 4.), complexul sonor, până la un punct, și posibilitatea ierarhizării cuvânt de bază / var. Întrucât unele arii dialectale (sudul țării) cunosc modificarea [n] > [l]: (v. *Gl. Munt.* s.v. *lumește, lumără*), devenirea *lumi* > *lemni* îmbracă aspectul unui proces sinuos, întrucât chiar în creațiile de

acest fel culese în țară s-au înregistrat distorsiuni: *Șade și-mi lenește*, / *Din gură grăiește „Beți, boieri, mâncați!”* (Pamfile, Crăciunul, 63/31). Varianta cu verbul *leni*, în loc de *lumi*, nepercepută în Moldova, reflectă o distorsiune de colportaj, denaturarea devenind acceptabilă prin verbul cu care se asociază (*șade*). Nu excludem posibilitatea ca în textul cules din Ucraina să fi existat var. *leni*, deformată prin uitare într-o formație asemănătoare, cu alt semantism, neconcordant cu textul. Slăbirea cunoștințelor de limbă maternă favorizează acceptarea modificării.

2.2.4. Distorsiunea exprimă rezultatul unor modificări în etape. Pasaje suspecte ca semantism de felul *Ian stați, frați*, / *Și-ascultați* / *Și cușmele din cap vă luați* / *Și-n cui sub laiță le-aruncați!* (Bulgarska, 58), pentru ultimul vers, ne determină să presupunem contaminarea numelor din două „invitații” diferite, cu vădite intenții de umor: *Cușmele ... în cuie le-aruncați* și *Cușmele sub laiță le-aruncați*. Pentru prima ipoteză argumentul de sprijin se află într-o altă iertăciune: *Ia-n [sic!] stați frați* / *Și-ascultați* / *Și cușmele pân cuie v-așezați* (Rakova, 30). Deși în corpusul de texte nu am întâlnit pasajul celeilalte posibilități (*sub laiță*), totuși identificarea celor două structuri, contopite într-un singur vers și cu o modificare suplimentară, ne întărește convingerea în existența acesteia. Iertăciunea provine tot din prima localitate menționată (Bulgarska, 161): *Aci ian stați, frați*, / *Și-ascultați* / *Și cușmele din cap vă lăsați* / *Și-n cui sub laiță le-aruncați* (Bulgarka, 161). Dacă pentru *în cui sub laiță* am presupus fuziunea construcțiilor din versuri diferite, în scopul unor valențe umoristice (cf. absurditatea *cuiului* „*cui*er” amplasat sub pat!) sau, aceeași fuziune acceptată prin neînțelegere, pentru *în cui sub laiță*, rămân aceleași ipoteze prin creșterea cotei de absurd: *cușmele stau în cui*, dar niciodată în *cuib* și nici *cuibul* nu se amenajează sub pat! Modificarea *cui* / *cuib* aparține vorbitorilor (prin anticiparea consoanei [b] în secvența *cui sub* sau culegătorului, dator să rectifice eroarea de auz.

2.2.5. Distorsiunea reprezintă urmarea firească a neînțelegerii termenului colportat și, în consecință, a separării acestuia prin interpretare, trăsătură proprie oralității. În *Dinaintea istor curți* / *Îmi cresc doi meri și doi peri* (Moldovanka, 191), construcția genitivală confirmată *Dinaintea istor curți* / *S-o născut trei pâraie* (Suceava, Șez., II, 21), dar nemaiînțeleasă, a fost separată: *Dinaintea este un scurt* [?] (Bulgarka, 52). Același procedeu pentru compusul *donița de brad* pe care îl recunoaștem în două formații noi, create prin corelare sinonimică și asociere de idei: *Da Maica Precista* / *O zâs* / „— Stăpână, stăpână, / *Ia donița de brad* / *Și-o mână pe Joița*” (Suboți, 24) cf. *Țâțele or ci ca brazăle* / *Da ugeru a ci ca donița* (Moldovanka, 190).

2.2.6. Alteori din două cuvinte în succesiune, prin contaminare, rezultă un al treilea: *Așă să deschidă* / *Toate chieturile* / *Și osășoarele* (idem, 186). *Ți-or scoate spărietu*, / *Din tăte chieturelile* / *Din tăte osășoarele* (idem, 188). Cele două cuvinte *osășoarele* + *chieturile* le regăsim în *șăștoarele*, admitând afereza (* *osăștoarele*) și, mai apoi, metateza în cea de a doua silabă: *șăștoarile* > *șăștaorile* > *șăștaurile*, desăvârșindu-se prin asimilare vocalică regresivă,

șustaurile: Sângele i-o supt, / Din toate vinele / Din tăte șustaurile (Lisaia Gora, 204). *Spărietu ... s-o luat / Din toate oscioarele, / Din toate șustaurile* (Suboți, 212). În versurile: *Nu-s zoioasă / Nici delipoasă* (Novoignatievka, 237), adjectivul cu augment *delipoasă*, față de termenul simplu (v. DLR s.v. *lipoasă*), se clarifică prin raportare la contextul *Eu nu mă spăl de zoioasă, de lipoasă* (Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, I, 133). Așadar, *delipoasă* reproduce, prin aglutinare, o fostă construcție prepozițională.

2.2.7. Accidentele fonetice, inerente oralității, au provocat numeroase perturbări:

– disimilare: [v] – [g] > [f] – [g], *vraghie* > *fraghie*, într-un context favorizant: *Da grâu mândru, / În schic ca fraghia* (Alexandrovka, 31);

– asimilare: *chichie* < *tichie*: *Fașă dalbă de mătasă / Și chichie de scunchie* (p. 54); *ciuciți*, cu punctul de plecare *suciți*, în rostirea locală *susiți*: *O făcut doi colaci, / În palmă suciți, / În degete-mplețiți* (Rakova, 163). *O făcut doi colași / În palme susiți / În dește-mplețiți* (*idem*, 32), prin asimilare consonantică regresivă la distanță [s] – [ș] > [ș] – [ș] > *șusiți*, var. fonetică atestată indirect în forma refăcută prin hipercorectitudine: *ciuciți*: *Ș-o făcut trei colaci / Din palme ciuciți* (Novogrigorovka, 164);

– anticipare: *Din vrășmânt se primenește* (Bulgarka, 52);

– propagare: *De foame zăbalele le rod / Da de sete zbale-mi beu* (Bulgarska, 52);

– haplologie: *creștele* < *creștetele*: *Și ți-a descânta / Ți-a lua din creștele capului* (Alexandrovka, 33); *dineață* < *dimineață*: *Mirele s-o sculat, / Într-o sâmbătă dineață* (Rakova, 160);

– sincopă: *prepliță* < *prepeliță*: *Ș-o-nșeput morișca a mășina / Ca prep'lița [sic!] a zbura* (Alexandrovka, 31); *streșne* < *streșine*: *Și din streșne că ne chică* (Goroțkaia, 171); *șera* < *seșera* < *secera*: *Ș-o-nșeput badea a s'cera [sic!] (idem, 162). Ș-o-nșeput badea a șera* (Alexandrovka, 31);

– metateză: *holercă* < *horilcă*: *Că lor plata li se știe / O bărilcă de horilcă* (Perisadovka, 177); *înfârna* < *înfrâna*: *Calul l-o-nșelat și l-o-nfârnat* (Voznesensk, 174); *perpeliță* < *prepeliță*: *Ni-o purces moara a îmbla / Ca perpelița-n câmp a zbura* (Novogrigorievka, 48); *șeulor* < *leușor*: *Dați-ne câte un șeulor!* (Alexandrovka, 220). Uneori metateza se combină cu un alt fenomen în urma căruia primitivul devine de nerecunoscut, cum ar fi cazul termenului *găintușe*: *Fașă albă de mătase, / Pe la poale tot parale, / Pe la ușă găintușă* (Goroțkaia, 171). La identificare ne ajută decriptarea termenului anterior: *ușă*. Acesta a fost corupt de la *hușă*, var. fonetică, în rostire neoslavă, a rom. *gușă*, cu semantismul arhaic „gât” și, mai apoi, prin asurzirea laringalei, ca fenomen dialectal cunoscut. A apărut astfel un cuvânt inteligibil, chiar dacă discordant față de context. Pentru *găintușe*, corelat cu o parte a corpului susceptibilă de podoabe, presupunem că este vorba de un accesoriu vestimentar cunoscut în epocă: *găitan(e)*. DA atestă dim. *găitânaș*, aici apărând un alt sufix diminutival: *găitânuș*, prin metateză *găinātuș*. Dacă acceptăm sincopa, specifică acestor graiuri, ajungem la varianta din text în notația de pl. a rostirii: *găintușă* < *găinātușă*.

3. Ca **elemente de intruziune** am considerat împrumuturile din limba rusă, infiltrate în structura textului folcloric. Prin comparație cu faptele de distorsiune reprezentând modificări în forma termenilor primordiali sau substituția acestora cu sinonime ori cuvinte insinuate prin asociație de idei, conexiuni etc., dar din fondul lexical al propriului idiom, din interiorul acestuia, elementele de intruziune se situează **în afara sistemului limbii române**, sunt **externe** în raport cu aceasta. Inferioare numeric distorsiunilor, ele prezintă interes prin tipul de termeni penetrați în structurile originare și prin motivația penetrării respective. La o minimă ordonare a elementelor de intruziune apar următoarele situații:

– numele proprii specific românești se șterg din memoria vorbitorilor prin imposibilitatea perpetuării lor, fiind înlocuite cu altele întâlnite în noul mediu de viață. Astfel, *Voinicu Trohim / Bun cal că hrănește* (Goroțkaia, 172) poate că a substituit secvența *bădica, voinicul, Traian*; de asemenea, în *O scos o mână de bani / Ș-o dat la Danea țăganu / Că mai ghine bate cu ciocanul* (idem, 180), hipocoristicul neoslav local *Danea* < *Danilo* a fost echivalat cu *Dobre*, antroponim de origine bulgară în limba română (Constantinescu 1963, 261): *Ș-auzind că Dobre țăganu / Ghine bate cu ciocanul* (Alexandrovka, 219). Alături de antroponime, aceeași înlocuire cunosc numele de animale: *Apă neînceptă / Ni-am adunat / Pi Mariușca am adăpat* (Suboți, 216), față de *La Joiana mi-au ieșit / Și pe Joiana mi-am țarcăit-o* (idem, 40);

– termenii infiltrați aparțin vieții sociale, politice pe care, minoritarii români, ca cetățeni ai unui nou stat, și-i însușesc: *vagzal* „gară” < rus. *вокзал*: *De ni-or dușe la vagzal / Să știi, maică, că-s moscal* (Soldatska, 245); *hazaica* „stăpâna unei gospodării” < rus. *хозяйка*: „– Bre, nevastă, grâu nost o să chiară!” / *Hazaica pi gospodar îndemna* (Alexandrovka, 219). *Hazaica tărăcioare / Ni-o dat* (Suboți, 216); *moscal* „soldat, ostaș” < *москал*. Uneori termenul vechi slav, *sfetnic* < *святникъ*, și derivatul acestuia, *sfătui* < *sfat* < *святъ*, sunt reactualizate prin împrumut neoslav rus. *советник, советовать*: *S-o strâns doi, trei sovietnici bătrâni, / Și-o sovietuit urmușoară de zână, / Cum să șibă / La șinstitu nostru crai de bună preună* (Alexandrovka, 28). O conăcârie din ținutul Sucevei atestă termenii primordiali: *Și chemă pe toți sfetnicii și filosofii, / Sfetnicii sfătuiau, / Sfetnicul dintâi zise / Că-i urmă de căprioară [...]* / *Iar sfetnicu a doilea zise / Că-i urmă de zână / Ca să fie cu a nostru împărat / De-a pururi dimpreună* (Șez, III, 40);

– împrumuturile au parvenit prin mijlocirea bisericii, a serviciului religios susținut exclusiv în limbile rusă sau ucraineană: *angul, anhol* „înger” < rus. *ангел*: *Da Maica Precistă / Cu angulu ni-o vinit* (Suboți, 209); *pop* „preot” < rus. *non*: *Un’ te-i duce, popule?* (Soldatska, 245);

– din limba rusă s-au preluat denumirile curente pentru obiecte, produse, sub presiunea mediului comercial: *bulcă* „franzelă” < rus. *булка*: *Mănânc bulcă și beau apă / În inimă pui otravă* (Baimaclia, 228);

– uneori reluarea aceluiași vers în limba rusă sugerează că primitivul în limba română, între timp, a devenit obscur: *Cu sulita l-o sulităt / Cu pica l-o picuit*

(Suboți, 207) (cf. rus. *ника* „suliță” și formația verbală aferentă: *никать*). Crearea verbului corespunzător pentru relația *figura etimologica* atestă încadrarea corectă a acestuia în sistemul limbii române. De fapt, substituirea primordialului (*buzunar*) cu termenul din limba rusă (*карман*), prin respectarea rigorilor impuse de rimă, duce la fixarea acestuia: *Și-o vârat mâna-n carman / Și-o scos o mână de bani* (Goroțkaia, 181).

4. Repertoriul folcloric comentat, alcătuit din conăcării, iertăciunii, colinde, descântece, bocete, s-a conservat atâta timp cât au fost practicate obiceiurile pe care le însoțeau: cereri în căsătorie, nunți, sărbători religioase, înmormântări etc. După Revoluție (1917), dezagregarea comunităților românești prin dispersarea membrilor înstăriți, pentru a evita răsculăcirea (deschiaburirea) și consecințele imediate, precum și interzicerea tradițiilor (p. 156–160), au dus la slăbirea patrimoniului folcloric. Întreținerea acestuia pe ascuns, „la scară mică”, reprezentând o scurtă etapă de supraviețuire, înainte de a se pierde, aproape fără urmă, a coincis cu momentul de anchetă al echipei „Golopenția”. După 1989, cercetările în aceleași locuri² au relevat pauperizarea spirituală a comunităților românești, sub aspectul tradițiilor. Corpusul cules și publicat, reflectând o etapă premergătoare pierderii acestor creații folclorice prin **abandon forțat**, reprezintă documente valoroase pentru limba română din ariile insulare cercetate. Momentul s-a conjugat cu slăbirea limbii materne, limitată din ce în ce mai mult în funcționalitatea sa. Drept urmare integritatea textelor a fost afectată (ca dimensiune, succesiune a versurilor, lexic etc.). În cazul inadvertențelor identificate, provenind de la două surse diferite (culegători / vorbitori), am procedat la separare, pe de o parte, pentru a reduce cantitativ și calitativ numărul acestora susceptibile de a plana asupra textelor, pe de altă parte, pentru a obține o evidență mai clară a modificărilor reale generate de text. Disociate în elemente de distorsiune și intruziune, ele reflectă evoluția specifică a acestor comunități **în cerc „închis”**. În acest fel se explică reconstituirile, refacerile, înlocuirile de termeni pierduți sau uitați **prin valorificarea propriilor resurse lexicale în mod analogic sau prin conexiune**. Relațiile lingvistice cu noul mediu determină substituirea elementelor specifice (antroponime, zoonime, obiecte dispărute din uz sau sub aspectul denumirii), ca un început al inexorabilului proces de asimilare.

ABREVIERI

Ciașanu, G.I.

G. F. Ciașanu, *Glosar de cuvinte din județul Vâlcea*. București, Imprimeria Națională, 1931. (Academia Română. Memoriile Secțiunii literare. Seria III. Tom. V. Mem. 6).

² La anchetele dialectale realizate în 1997 și 1998, au participat cercetători de la institutele de lingvistică din Kiev (Liubov Lazarenko), din Chișinău (Vasile Pavel) și din București (Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe).

- Constantinescu 1963 N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*.
DLR Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă,
București, 1965 ș. u.
- Ghibănescu 1906 Gh. Ghibănescu, *Din traista cu vorbe* (101 curiere românești), Iași.
Gl. Munt. *Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, 1999.
- Neagoe 2000 Victorela Neagoe, *Arhaism și inovație în graiurile românești vorbite în
estul Ucrainei*, FD, XIX, p. 245–254.
- Sevastos, *Nunta* Elena Sevastos, *Nunta la români*, Studiu istorico-comparativ, 1889.
Șez. *Șezătoarea*. Revistă pentru literatură și tradiții populare, Fălticeni. Anul I,
1892 ș.u.

LES ROUMAINS DE L'EST DE BUG: ÉLÉMENTS DE DISTORSION ET INTRUSION DANS LE TEXTE FOLKLORIQUE

RÉSUMÉ

L'article discute les modifications repérées dans les textes folkloriques des Roumains de l'Est de Bug, en base du volume homonyme d'Anton Golopenția, publié en 2006. En les dissociant en *distorsions* (= toute déviation de la structure lexicale primaire par un ou plusieurs sons d'un mot ou de plusieurs mots) et *intrusions* (= infiltrations des emprunts russes ou ukrainien), le travail observe la signification de ces modifications comme expression de l'évolution de l'idiome en rond «fermé» sous l'influence du milieu neo-slave, trait propre aux communautés roumaines des aires insulaires.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București